

### II. Meşrutiyetten Önce Öğretmen Okullarında Okutulan Eğitim Bilimleri" Derslerine İlişkin Kitaplar

"Eğitim Bilimleri" (Pedagoji) dersleri, öğretmen okullarının mesleğe yönelik en önemli dersleridir. Bunlara, bugün "meslek desleri" adı veriliyor. Öğretmen okulları ilk açıldığı zaman (1848), bu adların yerine "Usul-i İfade ve Talim" terimi kullanılmıştır. Bunu, 1851 tarihli "Darülmualimin Nizamnamesi"nden anlıyoruz. Oysa, birkaç yıl öncesine kadar, bu anlamda bir dersin 1880'lerden itibaren okutulmaya başlandığı sanılıyordu. Prof.Dr. Yahya Akyüz'ün araştırması bunu otaya çıkarmıştı. (Akyüz, Yahya. "Darülmualimin Nizamnamesi, 1851 ve Ahmet Cevdet Paşa", *Milli Eğitim*. Sayı: 95, s. 1-20. (1990). -

1908'den sonra, öğretmen okullarında "Pedagoji" terimi yerine "Fenni Terbiye" terimi kullanılmaya başlanmıştır. 1851-1908 arasında bunun yerine geçen başka terimler kullanıldığı, yayımlanan öğretmen okulu programlarından ve kitaplardan anlaşılmaktadır.

1851 tarihli Darülmualimin Nizamnamesi'nden öğrendiğimize göre, bu dersin ilk adı "Usul-i İfade ve Talim"di. Bu da sözcük olarak "Anlatma Yöntemi ve Eğitim" anlamına gelir. O tarihlerde "eğitim" yerine de "tâlim" terimi kullanılıyordu. Yakın zamanlara kadar, askerî eğitime de "tâlim" deniyordu.) Bu adı tam kapsayan bir esere bugüne kadar rastlanmamıştır. Bunun için bu ad altında neler okutulduğunu bugün tam olarak bilmiyoruz. Aradan 20-25 yıl geçtikten sonra bu alanla doğrudan ilişkili olan eserler yayımlandığını görüyoruz. 1874 (1290)'da yayımlanan Salim Sabit Efendi'nin "Öğrtemenler Kılavuzu" anlamına gelen "Rehnüma-i Muallimîn" kitabı bunlardandır. Bunun bir ders kitabı olarak kullanılıp kullanılmadığı bilinmemekle birlikte, içeriği itibarıyla, bir "eğitim bilimi" (pedagoji) eseri olduğu kesindir. Bu nedenle, ders kitabı olarak kullanılmamış olsa bile, öğretmen okullarının açık olduğu zamanlarda derslerde bundan yararlanıldığı söylenebilir.

İkinci Meşrutiyetten önce öğretmen okullarında kullanıldığı sanılan ders ve yardımcı kitapları şunlardır:

1. **Selim Sabit Efendi'nin "Rehnüma-i Muallimîn" Kitabı:** Bu kitapta özellikle ilkokul derslerinin özel öğretim yöntemleriyle ilkokul eğitimi konuları işlenmiştir. 48 sayfalık çok özlü bir kitaptır. Kitapta yazının, hesabın (aritmetiğin), tarihin ve dilin (lisanın) özel öğretim yöntemleri ele alınmıştır. Her dersle ilgili birkaç paragraflık kısa ve özlü açıklamalardan sonra, konu ile ilgili birkaç alıştırmaya (temrin) yaptırılması isten-

miştir. Örneğin aitmetik öğretimiyle ilgili olarak şunlar yazılmıştı: (Türkçeleştirilerek) "Önce çocuklara, aritmetiği, zihinsel, yani, ezberden saymak öğretilmeli: Birden bine kadar olan sayıların adlarıyla sayma şekilleri gösterildikten sonra, birden dokuza kadar olan sayıların, daha sonra onlukların ve en sonra da yüzüklerin bölüm ve basamakları güzelce bildirilerek, ezberden bazı basit problemler üzerinde öğrencilere aşağıdakiler gibi alıştırmaya yaptırılır; fakat, bu yolla öğrenilen sayıların -mümkün olduğu kadar- maddi olarak gösterilmesi de gerekeceğinden, öğrenme sırasında parmak, yahut tahıl gibi şeyleri saydımak suretiyle kolaylaştırıcı bir yöntem uygulanmalıdır."

"Ödev" niteliğindeki alıştırmalar için de şu türden sorular sorulmasını istiyor:

1. Birden yüze kadar olan sayılar nasıl sayılır?
2. Yüzde kaç on vardır ve her onda bir'in değeri nedir?
3. Birden yüze kadar üçer üçer, beşer beşer nasıl sayılır?
4. Otuz beşte kaç on ve kaç beş vardır?
5. Birinci sınıfta sekiz, ikincide on iki öğrenci olsa, bunların toplamı kaç öğrenci eder?
6. On öğrencisi olan bir sıradan, üçü çıkmış olsa, o sırada kaç öğrenci kalır?

Bundan sonra sayılar rakamlarla gösterilir. Bu yöntemle daha büyük sayıların öğretilmesi sürdürülür. Sonra da soru-yanıt yöntemiyle yeniden alıştırmalar yaptırılır.

En sonra da dört işlem kuralları gösterilip sırasıyla öğrenildikçe ödev olarak, öğrencilere birtakım problemler verilerek, söz konusu kuralların uygulanması amacıyla, "talim levhasında" (karatahta) çözdürülür." Buradan, aritmetik öğretiminde doğal ve yapay (suni) öğretim araçlarından yararlandığı anlaşılmaktadır. (Selim Sabit. Rehnüma-i Muallimîn. 1874/1290, s.20-21) Ayrıca, "İlk Usul-i Tedris Risalesi", **Eğitim Hareketleri** Cilt:16, Sayı: 180-181, s.20-21). (1970).

Kitapçıkta, diğer ilkokul derslerinin özel öğretim yöntemleri, bu biçimde açıklandığı gibi; eğitimde ödül, ceza ve sınavlarla ilgili kurallar da yer almıştır. Yazar, bu kitapçığının 15-20 yıllık bir çalışmanın ürünü olduğunu belirttikten sonra, "öğretim yöntemi" (usul-i tâlimiye)'nin, öğrencinin iyi yönetimiyle ilgili bir "fen" (bilim) olduğunu yazmıştır. Ona göre, genel öğretimde üç türlü yöntem vardır: (1) Bireysel yöntem, (2) Top-

lumsal yöntem (3) Öğrencilerin birbirine ders vermesi yöntemi. O, sonuncusuna "Usul-i mütekabiliye"; Toplumsal yöntem de "Usul-i içtimaiyeye" diyor. Öğrencilerin sınıflara ayrılmasını sakıncalı bulduğuna göre, bununla amaçladığı değişik yaş ve düzeydeki öğrencilerin birlikte öğretim yapmasıdır. Öğrencilerin birbirine ders vermesi olan son yöntemi de bunun bir gereği gibi görüyor.

Selim Sabit Efendi, öğrencilerinin anıları sayesinde kişiliğin en iyi bilinen eğitimcilerimizdendir. 1829 yılında Kırklareli'nin Vize kasabasında doğmuştur. 1848'de açılan ilköğretmen okulunun ilk öğrencilerindendir. Öğretmen okulundan 1855 yılında mezun olmuştur. Öğrenimini artırmak üzere, 1857 yılında Paris'e gönderilmiştir. Paris'ten dönüşünde İstanbul'un Süleymaniye semtinde bir ilkokulda görev almıştır. Burada, ilkokula, ilk olarak, sırayı, yazı tahtasını ve haritayı kendisinin getirdiğini söylemiştir. Bu hareketi, o sırada dinsel çevrelerin tepkisi ile karşılanmıştır (1).

Selim Sabit efendi, Paris dönüşünde bir süre Nafia Nezaretinde görev almış ve sonra Galatasaray Lisesinde Müdür Yardımcılığı yapmıştır. Daha sonraları Meclis-i Maarif Başkanlığı, Encümen-i Teftiş ve Muayene Başkanlığı gibi yüksek düzeydeki eğitim hizmetlerinde bulunmuştur. 1874'te "Rehnüma-i Muallimîn" kitabını yazdığı zaman "Meclis-i Kebir-i Maarif" üyesi bulunuyordu.

1891'de İstanbul'daki Öğretmen Okulu, ilk, orta ve yüksek kısmı bulunan bir nitelik kazanmıştı. Bundan sonra Selim Sabit Efendi'yi bu okulun "meslek dersleri" öğretmeni olarak görüyoruz. Bu görevini, 1910'dan ölümüne yakın yıllara kadar sürdürdüğü anlaşılıyor. 1891'den itibaren bu okulun ilk kısmında "Usul-i Tedris" ve "Terbiye-i Beşer", orta kısmında "Kavaid-i Osmaniye" (Osmanlıca Dilbilgisi), yüksek kısmında da "Ahval-i Ruh" (Ruhbilim) ve "Ahlâk" derslerini okutmuştur. "Rehnüma-i Muallimîn" dışında, okullarda okutulmak üzere, alfabe, hesap, tarih, coğrafya ve dilbilgisiyle ilgili kitaplar yazmıştır. (Pedagoji, Cilt:1, Sayı: 1, s.34).

Bir "meslek dersi" olarak "Usul-i Tedris" (Öğretim Yöntemi)'nin ilk kez "Darümuallimat" (Kız Öğretmen Okulunda Mülkiye Mektebi'nde Fransızca öğretmeni olan Aristoklis Efendi ile Müdür Hilmi Efendi tarafından okutulduğu "Salname-i Cevdet-i Osmaniye" den anlaşılıyor. (Koçer, Hasan Ali. **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**. Millî Eğitim B. 1974, s. 147). Bundan sonra, bu ders, zaman içinde ilk, orta ve yüksek öğretmen okullarının programlarına da giriyor.

Süleyman Paşazade Sami Bey, Aristoklis Efendi'nin "ilm-i Terbiye-i Etfal" (Çocuk Eğitimi Bilimi) yani "Pedagoji" adlı bir kitabı bulunduğu ve kendisi bu kitabı,

bazı eklemeler yaparak, 1907 (1323)'te yayımladığını belitiyorsa da, bu kitabın aslı bugüne kadar görülememiştir. Yayımlanıp yayımlanmadığı da tam olarak bilinmemektedir. Sami Bey, belki de bu kitabın müsvettelerinden yararlanmıştı. Aistoklis Efendi, derslerinde bu kitabı okutmuş olabilir. (Bu kitabı daha sonra inceleyeceğiz).

**2. Musa Kâzım Bey'in 2 ciltlik "Rehber-i Tedris ve Terbiye" adlı kitabı:** Bu kitapların 1.si 32, ikincisi de 61 sayfadır. Birincisi 1894 (1310) da ikincisi de 1897) (1313)'te İstanbul'da basılmıştır. Yazarı, bu tarihlerde Ankara İdadisi Müdürü olup Ankara Darümuallimi'nin de öğretmenlik yapmıştır. Önsözde "Ankara Vilâyeti Darümualliminin de okuttuğum inceleme ve deneyler üzere düzenlediğim dersleri okul müdür ve öğretmenlerine takdim ediyorum" dediğine göre, bu kitabı bizzat okutmuştur. Adından, "Öğretim Yöntemi" ile "Eğitim" derslerinin birbiriyle birleştirilerek okutulduğu anlaşılıyor. Bu kitapta, daha önceki belgelerde geçen "Usul-i Tedris" ve "Tâlim" sözcükleri, "Tedris ve Terbiye" şeklini almıştır. Bu da "meslek dersleri" ya da "Pedagoji" terimlerinin tam karşıtıdır.

Bu kitabın 1. cildinin ilginç tarafı, "kendi kendine öğrenme" anlamına gelen "özel öğrenim" (hususî tahsil) kısmında, öğretmen adayları, boş zamanlarında meslek kitapları okumaya teşvik ediliyor. Bu suretle, öğrencilere, öğretmenlerinin örnek olmaları gerektiği belirtiliyor. İlk meslek kitaplarımızdan birinin yazarı olan Musa Kâzım Bey'in bu sözleri bugün de geçerliğini koruyor. Ona göre, okuldan alınan mezuniyet belgesi yeterli değildir. Öğretmen, öğrencilerini, sürekli olarak okumaya teşvik edici bir tutum ve davranış içine girmelidir.

Birinci kitabın "İkinci Ders" adı verilen bölümünde de "Ciddiyet" üzerinde duruluyor. Bu öğretmenin en önemli niteliğidir. Diğer derslerin başlıkları da şunlardır: Cehit ve Dikkat, Talebe Velileriyle Münasebette Bulunmak, Talebeyi Teşhis Etmek (Özelliklerini ve Bireysel farklılıklarını tanımak), Öğenciye Öğrenimi Sevdirmek, Okul (Nasıl Yönetilmeli)- Öğrencinin Sağlığını Korumak.

İkinci kitapta 13 konu yer almıştır: 1- Akıl, 2- Vicdan (Bilinç yerine kullanılıyor), 3- Duyum, 4- Dikkat, 5- İntiza ve Tamim (Tecrit, Soyutlama ve Genelleme), 6- Hakime ve Taakkul (Hüküm ve Muhakeme)- 7- Hafıza (Bellek), 8- İştirak-i Tasavvurat (Çağrışım), 9- Hayal (imgelme), 10 ve 11- Kavaid-i Tedrisiye (Öğretim Kuralları), 13- Pedagoji Tarihi.

İkinci Kitabın sonuna 5 sayfalık bir "Osmanlıca - Fransızca Sözlük" eklenmiştir. Bu kısmın 4 sayfalık önsözünde şöyle deniyor: "Pedagoji: Terbiye-i Cismaniye, Terbiye-i Ahlâkiye ve Terbiye-i Akliye namlarıyla üç önemli kısma ayrılmış olup ilk iki kısmın esaslı maddeleri geçen serîki derslerimizde yazdırılmıştı. Terbiye-i Akliye fevkalade önemli olduğu cihetle, bunu, ayrıca bir risale şekline koymaya ve ona dair ayrıntılı bilgi vermeğe zorunluk hâsıl olmuştur" (Anlamayı kolaylaştırmak için bazı sözcükleri Türkçeleştirilmiştir.)

(1) Kilis Muallim Rifat. "Mektep Hatıraları", Muallimler Mecmuası, Sene:3, Sayı:30, Sayfa: 1302. Nisan 1925.

Bu kitap, eğitim bilimleri tarahimizde bir "geçiş dönemi" kitabıdır. Ne tamamıyla dinsel, ne de tamamıyla bilimsel bir eğitim anlayışı sergileniyor. Fakat, bunların izleri de kitapta var. Zaman zaman, batı kaynaklarından yararlanıldığı belirtilen anlatımlara rastlanıyorsa da, geleneksel ve mantığa dayalı bir zihinsel eğitimin ağır bastığı görülüyor. Kitapta "Pedagoji" terimi de kullanılmıştır. "Okul Yönetimi", "Öğrenciyi Tanımak" ve hepsinden önemlisi Öğretmen yetiştiren okullarda (Pedagoji Tarihi) dersine olan ihtiyaç, ilk kez bu kitapta dile getirilmiştir. İkinci Meşrutiyet dönemindeki gelişmelerde bu kitabın etkili olduğu düşünülebilir.

Yazar, "öğretim kuralları" olarak da şunlardan söz ediyor:

"Öğretim:

1. Aklî (mantıklı) olmalıdır.
2. Araç ve gereçle açıklanmalı ve yorumlanmalıdır.
3. Basit ve kısa olmalıdır.
4. Çözümlemeli ve bireşimsel (terkibî) olmalıdır.
5. Yavaş (ağır ağır) ve yine temeli olmalıdır.
6. Düzenli ve düzgün (planlı) olmalıdır.
- 7- Uygulamalı (amelî) olmalıdır.
8. Diyanet ve ahlâka dayanmalıdır.
9. Açık ve dikkati çekici olmalıdır.
10. Düzeltmelere dayalı (tashihata müstenit) olmalıdır."

Yazar, bu kuralları kendisinin düzenlediğini, Ankara İdadisinde öğretildiği gibi naklettiğini yazmıştır. Ona göre, bunlar, "bir tecrübe-i sahihadan" (gerçek deneylerden) çıkarılmıştır; her öğretmen, bunları ezberleyip derslerinde uygulamalıdır (2).

Bu kitabın son cümlesinde yazar, "İlm-i Tâlim ve Terbiye'de Maaif-i Osmanî Tarihi" (Osmanlı Eğitim Tarihi) adlı bir eser kaleme aldığını ve bu eserde her yazar ve eğitimcinin eserlerini, gücü oranında eleştirdiğini yazmışsa da, böyle bir kitap yayımlanmamıştır. Yazarın "Hükema-yı Cihan ve Talim ve Terbiye Tarihi" (Dünya Felsefe ve Eğitim Tarihi) adlı kitabı da vardır. Bu kitap, İkinci Meşrutiyet döneminde 1911 (1327) yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

(2) Yazar, her ne kadar böyle diyorsa da, bu kitabın yayımlanmasından iki yıl önce (1311/1895'te) İbrahim Ethem Mesut tarafından ünlü filozof Descartes'in "Yöntem Üzerine Konuşma" kitabının "Usul Hakkında Nutuk" adıyla Türkçeye çevildiğini unutmamak gerekir.

Bu kitabın 1945 yılında yayımlanan çevirisinde de yukardaki kurallara benzeyen kuralları yer aldığını görüyoruz: "Mantığa ya da sağduyuya önem vermek" (s.5), "gerçeklere yavaş yavaş, basamak basamak ilerlemek" (s.5), "kanıtlarda kuşkusuzluk ve apaçıklık bulunmak" (s.10), "ihtimale dayanan şeyleri yanlış diye kabul etmek" (s.11), "bütün düşünceleri bir sıra içinde yürütmek ve sabırlı olmak" (s. 20), "zorlukların her birini, mümkün olduğu ve daha iyi çözümlenmek için gerektiği kadar bölümlere ayırmak" (s.24), "düşünceleri bir sıraya göre yürütmek" (24) "her bir şeyi unutup ihmal etmediğimden emin olmak için, her tarafta birçok sayışlar ve tekrarlar yapmak" (s.24) gibi bilimsel değeri çok yüksek kuralları vardır. Bununla birlikte, bu kitap, eğitim çevrelerimize az da olsa bir öğretim biçimi kadar, bir düşünüş biçimi de getirmiştir; denilebilir.

3. Ayşe Sıdika Hanım'ın "Usul-i Tâlim ve Terbiye Dersleri" Adlı Kitabı: 1897 (1313) tarihinde İstanbul'da basılan bu kitap, 205 sayfadır, kitabın yazarı o tarihte İstanbul Darülmuallimatında (Kız Öğretmen Okulunda) öğretmen olan Ayşe Sıdika Hanım'dır. O bildiğimize göre, bir eğitim kitabı yazmış olan ilk Türk kadınıdır. Bu bakımdan, kitabın, tarihsel bir yönü vardır. Üzerinde Maarif Nezaretince "ders kitabı" olarak kabul edildiği yazılmıştır. Önsözde de kitabın müfredat programına göre yazıldığı belirtilmiştir. Uzunca bir önsözden anlaşıldığına göre, bu kitap, önce, olduğundan daha kapsamlı hazırlanmış; fakat, öğretim programına uygun bir biçime sokabilmek için, bunun üçte biri atılmış ve kitaba girmemiş. Kitabın yazılışında, sadece öğrenciler değil, genç annelerin de bundan yararlanabileceği düşünülmüş.

Yazar, okuttuğunu söylediği 6-7 ders içinden, çok önemli gördüğü için, bu kitabı kaleme aldığını yazmıştır.

Kitabın içindeki konular, daha önceki eğitim kitaplarına benzerse de, onlardan daha "derli toplu" ifade edildiği anlaşılıyor. Önsözden sonra "insan" başlıklı bir bölüm var. Bunu, "Eğitici" (Mürebbi) başlıklı bir bölüm izliyor. Daha sonra, kitap, üç bölüme ayrılmıştır:

1. Terbiye-i cismaniye (Beden Eğitimi)
2. Terbiye-i fikriye (Düşünsel eğitim)
3. Terbiye-i ahlâkiye (Ahlâk eğitimi)

En sonunda da üç sayfa içinde kitabın bir özeti yapılıyor. Bu kitap, adının kapsadığı konuları tam içermiyor. Bunun yalnızca "Eğitim Bilimi" (İlm-i Terbiye) kısmı ele alınmış. Kitapta, "Usul-i Tâlim" kısmının ayrı bir kitapta yer alacağı belirtilmişse de, bu kısım yayımlanmadan yazarı ölmüştür.

"Düşünsel Eğitim" bölümünde, çocuğa zorla bir şey öğretilmeyeceği konusu üzerinde durulmuştur. Eğitim ve öğretimde gözlem ve deneyimin öneminden söz etmiştir. Bir dersin öğretiminde, anlatmadan sonra gözlem yaptırılmasını istiyor ki, Nafi Atuf Kansu, bunu, görüşlerindeki bir tutarsızlık olarak görüyor. (Kansu, Nafi Akuf. Türkiye Maarif Tarihi, 1930, s.167).

Ayşe Sıdika Hanım, "Feylesof" olarak bilinen şair Rıza Tevfik'in ilk eşidir. Önsözde belirttiğine göre, kitabın yazılışında eşinin de yardımlarını görmüştür. 1903 yılında genç yaşta ölmüştür. Önsözde işlerinin çokluğundan ve bir hastalığa yakalandığından söz etmektedir. Kaynaklarda İstanbul'da doğduğu, ulemadan (din bilginlerinden) Mustafa Efendi'nin kızı olduğu, Zarifi Efendi'nin "Zapyon" adlı bir özel okulunda kız kardeşi ile birlikte okuduğu yazılıdır. «Rumca, İngilizce ve Fansızca'yı çok iyi biliyordu» denmektedir. (Ergin, A.g.e., s. 676).

Okulunu bitirince Padişah II. Abdülhamit tarafından Darülmuallimat'a coğrafya, ahlâk ve elişleri öğretmenini olarak atanmıştır.

Yazar, önsözde kitabını beş yıllık bir denemeden sonra yazdığını belirttiğine göre, o, bu okulda 1892 yılında atanmış olmalıdır.

1896 (1312) yılında yayımlanan "Darülmuallimat Programı"nda "meslek dersleri"nin adı "Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri" koymuştur. Bununla, daha bilimsel bir kitap ortaya koymayı amaçlamış olmalıdır.

(Abece, Belek 1994, Sayı 1  
88. s. 12-14)

**4. Süleyman Paşazade Sami Bey'in Aristokli Efendi'nin kitabını esas alarak yazdığı ve yayımladığı "İlm-i Terbiye-i Etfal" adlı kitabı:** Daha önce belirttiğimiz gibi, bu kitabın aslı kız öğretmen okulunda 1879'da öğretim yöntemleri dersini ilk okutan Aristokli Efendi'nindir. Sami Bey, kendinden eklemeler ve başkalarından alıntılar yaparak bu kitabı yazmıştı. Bunu önsözde açıkça belirtiyor.

1907 (1323) 'te İstanbul'da yayımlanan bu kitap, 206 sayfadır. kitap, "Pedagoji" sözcüğünün aslı, tanımı ve amacı" ile başlıyor. Bunu, eğiticinin onuru (haysiyeti), eğiticiliğin koşulları ve özellikleri izliyor. Bundan sonra da, "Bedensel eğitim", "ruhsal eğitim ve maneviyye" ele alınıyor. Ruhsal eğitim kısmında, zihinsel yeteneklerle irade açıklanmıştır. Manevi eğitimi kısmında da, ahlâk ve duyguların eğitim vardır. En sonda da "Toplumsal eğitim" konuları işlenmiştir. Burada, aile, ülke ve insanlık sevgileri, yarışma, ödül ve ceza konuları yer almıştır. Ayşe Sıdıka Hanımın kitabı gibi, bu kitap da yabancı dillerdeki benzerleri dikkate alınarak yazılmıştır; fakat, belli bir kaynak gösterilmemiştir. Bu kitap, 1912 yılında yeniden basılmıştır. O tarihte kendisi Meclis-i Maarif üyesi idi. Sami Bey'in 1914 yılında basılan "Fröbel ve Pestalozzi Usulünde Terbiye" adlı bir çeviri kitabı daha vardır. kitabın üzerinde yazanın ve çevirenin adı yoktur; fakat, Sami Bey tarafından çevrildiği bilinmektedir. Kitap, Maarif Nezareti tarafından bastırılmıştır.

Sami Bey, Şıpka kahramanı olarak bilinen Süleyman Paşa'nın oğludur. 1866 yılında doğmuştur. Mülkiye-i Şahaneyi bitirmiştir. Çeşitli okul ve Maaif müdürlüklerinde bulunmuştu. Bu kitabı, 1907'de merkezi Rodos'ta bulunan Cezayir-i Bahri Sefit (Akdeniz Adaları) Maarif Müdürü iken bastırılmıştır. Sami Bey, edebiyatımızda da "Süleyman Nesip" takma adıyla tanınır, Servet-i Fünun" dergisinde birçok şiirleri çıkmıştır. Hakkında 1918 yılında çıkan "Süleyman Paşazade Sami Bey" adlı 402 sayfalık bir eseri vardır. 1914'ten 1917'de ölümüne kadar Maaif Nezaretinin telif ve tercüme kurulu üyeliğinde bulunmuştur.

**5. Ziver Bey'in "Bedreka-i Muallimîn" adlı kitabı:** Kitabın adı "Öğretmenler Kılavuzu" anlamına gelir. Yazarı, kitabın basıldığı 1907 (1323) yılında Yanya Maaif Müdürü bulunan ziver Bey'dir. Yazar, bu kitabını, 16 yıllık bir birikimin ürünü olarak yazdığını belirtiyor. Kitabın adı, Selim Sabit Efendi'nin "Rehnüma-i Muallim" i çağırıştırıyor. Gerçekten bu kitap, birçok eğitim, öğretim ve yönetim konularını içeren bir öğretmen rehberidir. Kitapta, okulun yapısı, donanımı, ders araçları, kitaplık, okuma yeri, öğrencilerin kayıt ve kabulü, tanınması; öğretmenlerde aranacak nitelikler, okulun yönetimi ve teftişine ağırlık verilmişti. Bu bakımdan, bu kitap da okulun düzenlenmesine, yönetimine ve teftişine yönelik olarak yayımlanmış ilk eserlerden biri olarak değerlendirilebilir.

I. Meşrutiyet ile II. Meşrutiyet arasında basılan başka eğitim kitapları da vardır. Fakat, bunların öğretmen okullarında okunup okunmadığı bilinmemektedir.

Bunların en önemlileri şunlardır:

1. Çocuk: Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi. Ahmet Mithat. 1317/1901
2. J.J. Russo. Ebüzziya Tefvik. 1303/1887
3. Methal-i Terbiye. H.Spencer-Adanalı Ali Münif. 1313/1897
4. Terbiye. Çeviren:Niyazi. 1291/1875
5. Terbiye. Zeynizade Mehmet Hazık. 1323/1907
6. Terbiye-i Dimağiye yahut Usul-i Terbiye. Mehmet Refet Hazergratlı 1312/1896.
7. Terbiye-i Etfal Beşikte Başlar. Orossof-M.Hikmet 1307/1891
8. Usul-i İptidai yuhat Muallimlere Rehnüma. 1315/1899.

Bu dönemde başka eğitim kitapları yayımlanmışsa da, bunlar, genelde geleneksel dinsel eğitimi ele alan kitaplardır. Eğitim bilimimize bir katkısı söz konusu değildir.